

ACC. NR. 4646

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Blekinge* Upptecknat av: *Aug. Holmberg*
Härad: *Bräkne* Adress: *Svängsta*
Socken: *Hallaryd & Aryst* Berättat av *Delvis av Far*
Uppteckningsår: *1936* Född år *1897 i Aserums s.u.*

Uppteckningen rör *Ekor, byggda av trävar.*

Skriv endast på denna sida!

11 blad.

Ekor, byggda av bräder.

Är långt tillbaka i tiden, de första flatbottnade, byggda ekorna, kom i bruk vet jag ej. De fanns i utbyggnads sjöar redan då för var liten 1830 talet. Men kom till skogsbyggnads sjöar senare. Deras spridningsväg är deremot säker. I Mornumsån, för i äldre tid mycket sågtimmer flottades löst (aldrig i flottor såsom i Miesån. Mornumsåns vattennång och steniga strida forar, hade splittrat varje flotte, hur omsorgfullt den satts ihop) behöfde flottarna gerna en pålitligare farkost, vid samlandet av timret i lagnvattnen än de raukige kobb-ekorna. Och sågskärarna i Miesån som ofta behöfde komma ut på dammen bland stockarna för att rangera ut de stockar som passade till det virke som för tillfället skars samt dervid måste stå upprätt i båten och ofta med båtshaken utveckla all sin kraft vore dåligt betjenade av kobbekan. Men skaffade sig gerna en flatbottnad eka som lade pårestningen bättre. Ekans väg har således från kusten först gått längs vattendraget och derifrån spritt sig till omnejdens sjöar. Men att de gamle gubbarna så gerna

bibehölls de gamle kobbekorna långt efter att de fladbottnade skorna kommit i bruk, var de förras överlägsna manövrerlighet och lätthet att glida fram i såvruggar och trängt vatten. De första byggda skorna voro något annorlunda byggda än de som tillverkas i vår tid, därför det torde vara bäst att ge en särskild beskrifning över båda slaget. Till botten togs helst bara två bräder. Man hade tillgång för i tiden till bräder på 18 tumms bredd, på tre, någonsång fyra ställen, sattes en "nara" = rävel, av 2 tumms tjocklek och 4 tumms bredd, som med ek- eller enepinner av $\frac{1}{2}$ tumms diameter naglades fast på bottenens övre sida. Därpå lades bottenen upp på två bockar och om skan byggdes inomhus (i vagnskjutet eller på logan) sattes man en stamp från någon bjälke i taket och mot bottenen, så att man kunde pressa bottenen till den krokighet den skulle ha. Byggdes utemot skan under bar himmel, välte man stora stenar upp på bottenen som tryckte ner den lagom krokig. Kroken borde vara stor (ta sin böjan) 4 alnar från aktern; Kroken togs en böjan större än nu. När skan låg fritt på vattnet skulle endast mitten sjunka

under vattentytan. Aktern borde ligga i själva v. ej. men förca skulle
resa 8 tum (kanske något mer) över vattnet. Då ansågs skau ha
fått sin rätta konstruktion! Förrän botten lades upp hade dens kanten
huggits och hyflats till. Något snett i första tredjedelen, mest snett på
mitten och vid aktern halv snett mot mittpartiet. Bottenens bredd var
störst på mitten (28 till 32 tum) i aktern minskade den ^{1 x 1½} till 24 tum på
var sida mot mitten och i framtammen var bredden endast tredjedelen
mot på mitten. Nästa tempo var att hugga de båda första sidobräderna
snaa underkanten så, att de passade efter bottenens krokiga form. Brä-
dernas öfra kant högs rak, såväl sidor som kanten hyflades.
Derpå spikades bräderna fast vid bottenens kanten med 4 tumms snidda
spik. Allt efter sniddens på bottenens kant reste sig nu bräderna, så att
de reste mest i förändan, låg bra snett på mitten och reste något
även i aktern. Nu sattes förstam och akterstam dit så, att de
passade tätt "som en pott" både till botten och sidobräderna, och ^{gingo} gick
med en ändra över brädernas kant både sidor. Men denna kant ändra
fick till vidare vara oavsägar. Stämmarna voro av 3 tumms plank

Stammarna fästades nu vid botten och sidor. Både med spik i vars kantar man med mejel hugget tätt med hullingar samt med några eknaglar i vars inre ändrar man satte en liten keil, som vid insläendet trängde till hela sin längd in i nageln och gjorde det omöjligt för denne att kunna dragas baklänges ut. Nu ritades en rit på stammarna efter bottenbrävarns (= första sidbrävarn) yttersida och upp till stammens överkant. Och när detta sågats bort skulle övra sidbrävarn slås rit (Denna bräva kallas både "överbore och relingsbräva"). Denna låg som vi kan förstå ut på undre brävarns yttersida. Sattes på klink, som torren lydde. Allt efter brävarnas bredd blev naturligtvis ekens inre = rige djup, från 16 till 20 tum djup. Och denna bräva gick $1\frac{1}{2}$ tum djupet ner från bottenbrävarns överkant. Man började spikningen från aktern och för att få den tätt intill använde man en båtklämma (se teckning) till denna spikning hade man $2\frac{1}{2}$ a 3 tums smidd spik som sorgfälligt vridades på inre sidan. Till sist höjdes kanten = relingen, till så att ekorn blev högre i ändarna än på mitten. Denna form hetta: "Spräng". Tvåti, på tre, ofta fyra ställen sattes nu stag, motsvarande spanten

i en fiskarbåt. De kallades här: "Rev och eko-kenä", och höggas till av krokiga eke eller furugrenar. När kroken gick bort mot halva bottenens bredd och i höjden nästan upp till relingen vid första brävarns övre kant blev en inbuggning så att revet gick med en klack över kanten och låg rikt an på övre brävan. Revet fästades med spik. På båda sidor å ekans övre kant och mitt på, fästades ett par klossar, flora tum tjocka kallade: "tullatriä", och i dettas överkant borrades ner två finnar i varje, med $3\frac{1}{2}$ a 4 tum mellanrum, hårda grangrenar cirka 3 tum höga kallade "tollar" "tollapinna". Emellan dessa balanserade örorna fritt när man rodde, precis som å en fiskarbåt, sitt brävan på mitten var lös men brävan i aktern spikades fast i sidobrävarns överkant strax intill bakstammen samt försågs med hål för ljusstrelyktan, som förut sagts om kobbekorna. I förstammen slog på innersidan en grov märke med vidhängande rep eller järnkätting $2\frac{1}{2}$ a 3 alm lång med vilken ekau kunde bindas fast i en trästam vid sjöstranden (= "Ekstam") Sedan man började ha ekorna låsta, borrades ner en järnkrampa i en sten vid stranden

vari bettingen trädres in och lären sammankölld "lärekaöglan".
 I gamla tiden medan samhörigheten och ordningen fanns hos både
 hög och låg, lästes aldrig ekorn, och ösfat (= liten handskoppa) och
 åror lågo alltid i ekorn, fritt för vem som helst att använda
 bara han rättade sig efter gammal sedvana: "Att alltid ställa
 ekorn på sin plats, öst fri för vatten, säkert fastgjord och med
 årona upplagda. Samt aldrig fiska eller störa i fiskeläkarne".
 Längre fram när varje ståndegare kunde göra hur han beha-
 gade lästes ekorna, (sålänge detta hjälpte) och ösfat och åror
 togs antingen hem till gården eller gömdes väl i en buske.
 Olästa ekor sänktes och därför försann kobbekorna så gott
 som med en gång. På bottnen i våra sjöar ligger tyogtals!
 Naturligtvis betyde de nya ekotypen ett betydligt framsteg. Men den
 som provat både slaget finner vissa nackdelar hos de nye ekorna
 vid jämförelse med kobbekorn. I fråga om bärighet och stabilitet
 var nya typen betydligt överlägsen. Och även i fråga om att
 flyta på grunt vatten var de jämböriga. Detta betyde om

några år just icke så mycket. Ty i och med järnens sänkning försvann strandängarne, der man varje vår brukade ljustra. Men när det gällde fiske eller jakt i vassruggarne var kobbekau betydligt överlägsen. I de små klarorna i vassen, brukade sömniga, stora gårdor ställa sig och slå till i solgasset och här kunde kobbe-korna glida in tyst och smidigt tills man kom i håll med ljustra eller messingtråd-svärja. Likaså om en kull änder gömt sig i vassen kunde man glida in obemärkt som en hal öl tills man kom inom skott håll. Men den beöbottnade ekau med sin tvära förstam var det absolut omöjligt att tränga in med i en vassrugg utan att det uppstod ett buller som skrämde både fisk och fogel på flykten på en lång sträcka!

Även vid jakt efter sjöfågel på öppet vatten var kobbekau överlägsen. Vid rodden satt man alltid värd framåt, så att man såg allting omkring sig och båten låg så djupt att endast några tum höjde sig över vattenytan högg man så ett par yviga lövruskar och la de dessa i förren samt satte sig på själva botten var man

helt skuti av ruskorna. Den lätta farkosten kunde sakta framföras
bara med det lilla ösfatet som sköttes med bara en hand tills man
kom inom skottställ. Allt gick så fint och tygt att ånderna icke
märkte nånting förrän det smäll. Den timrade ekau låg för
högt i vattuet för att röjas utan ett helt träd och då blev den
för tung att manövrera utan båda årorna så att till jakt på
öfret vatten drog de inte alls. Man kan just inte undra så
mycket på att egarna av de nye ekorna, som såg vad man kunde
åstadkomma med de gamle, såkte så många de kom åt.

Ekorna av i dag har med tiden ändrats i höj grad.
Arbetets gång är densamma, men form och material ha ändrats.
Numera tagas machinspänta bräder till botten, istället för att
kanterna på de första låg stumt ihop. Råvlarna som numera
aldrig är fler än tre, bestå av 1 x 4 tumes list. De återsta två
trejorlarna av ekau är lika bred och botten smalnar helt
obetydligt mot fören, så att förstammen har nu gott $\frac{2}{3}$ delar
av bakstammens bred. Ekans botten reser i vädret i fören

bara 2 a 3 tum så att utseendet börjar likna de "äskor" som jag såg Olänningarna ha i sina trask. Tullklossarna stå nu på ändra och ha i öfra ändran en liten järnsprint, på vilken årens genomborrade sidokloss kränges, så att åren hänger beständigt fast. Ekeknäna ha i regel ersatts av böjda järnstag. Ynga tränglar förekommer nästan, utan allting spikes med den till sådant arbete odugliga trävspiken. Årona kläpas till av en kuggig bräda, istället mot förr de gjordes av fina raka kvistfria grannar som kunde vara ^{räcka} 25 x 30 ar, såvida de ej slogs sönder vid något slagmål, som ej var ovanligt!

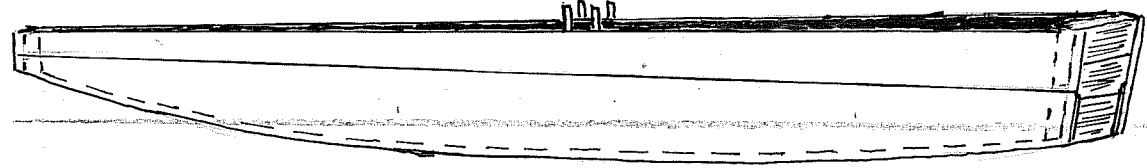
Båtklämmor känner nu ingen båtbyggare till, finge en av våra nuvarande ekebyggare se en sådan, undrade han säkert vad detta var för ett utländskt djur. Allting går på "havs" och varaktigheten av arbetet blir desto.

Det nu sagda gäller närmast mellan och utbyggare och också ekornas antal numera betydligt minskats. I själva skogsbyggen har nog ekans form undergått samma förändring, men arbetet göres

där ännu förstklassigt Isymmerket har de ekor som brukats i Öllesjön (= Grånsjö mellan Hollarö och Årjö socknar) alltså byggts bra och något större än i andra sjöar. Ända till Biltrafikens ankomst har över Öllesjön pågått en livlig trafik. Om vintern på isen och om sommaren med båt Avståndet från Persgårde i norr till Lyeke lastad i söder är nära $\frac{1}{2}$ mil Och om torg dagar till Karlshamn, vid större högtider eller om söndagar så folket från öfra socknen skulle till Hollarö kyrka kunde man få se 5 a 6 ekor i rad, fullastade med 10 x 12 personer i varje, sätta fart över sjön. En aublick påminnande i småt om Dalfolkets kyrkfärder på Siljan. Efter bilarnes tillkomst få ekorna ligga obegagnade, men vintertrafiken fortfar. Långvägen längs Öllesjön var ytterst backig och svårframkomlig. Folket brukade säga: "Vao Warre haa ställt att vail, som lätt att bli en sjö häröda, Da" ä sa gott o få vila benen ett da, o slippa o gå vi löje brante Kvallåkra-liana".

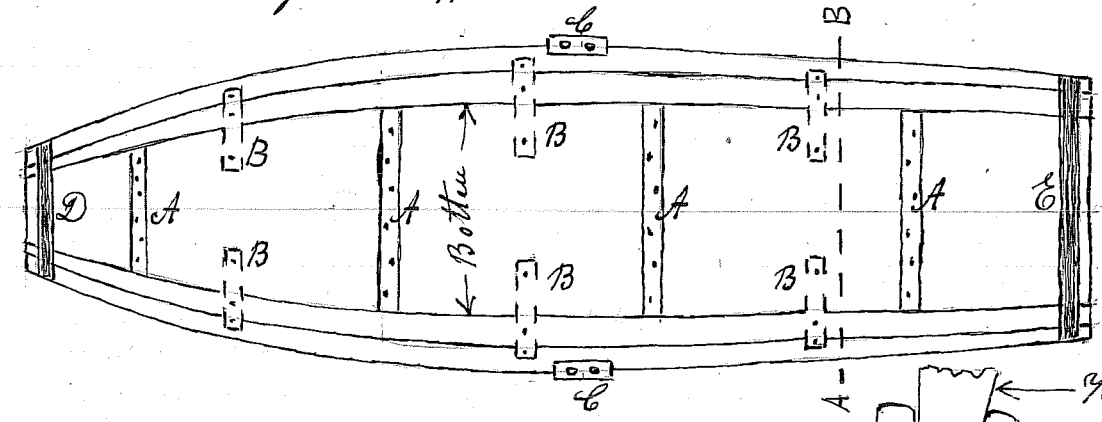
4646

11.

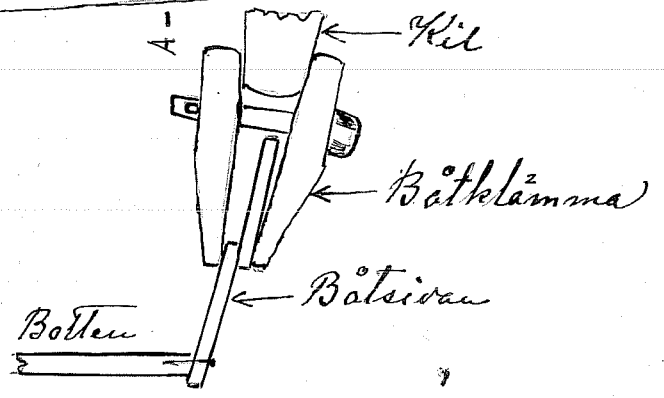
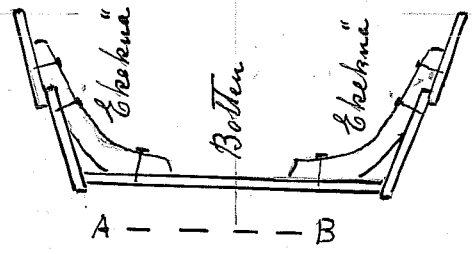

v. y.

Flatbottnad skea av gamla typen

- A = rävarlar
- B = skeknä
- C = ärtullar
- D = förstäm
- E = bakstäm

Skala för plan. 20 cm = 1 alm